

Copyright © The Author(s). This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2026.2.30>

УДК 338:33:338.43-043.86:330.131.5

А. О. Соколова,

к. е. н., доцент, завідувачка відділу аграрної економіки, інформаційно-консультаційної роботи та інноваційно-інвестиційного розвитку,

Волинська державна сільськогосподарська дослідна станція

Інституту сільського господарства Карпатського регіону НААН України

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0194-6706>

Т. М. Ратошнюк,

к. е. н., старший науковий співробітник, провідна наукова співробітниця відділу землеробства, рослинництва та елітного насінництва,

Інститут сільського господарства Полісся НААН України

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1097-0874>

В. І. Ратошнюк,

д. с.-г. н., старший науковий співробітник,

заступник директора з науково-інноваційної діяльності,

Інститут сільського господарства Полісся НААН України

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6937-7541>

**ОЦІНКА ДОХОДІВ ТА ДЖЕРЕЛ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВИХ
РЕСУРСІВ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УМОВАХ ВОЄННОГО
СТАНУ: РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ**

A.O. Sokolova,

PhD in Economics, Associate Professor, Head of the Department of Agrarian Economy, Information and Consulting Work and Innovation and Investment Development, Volynska State Agricultural Research Station of the Institute of Agriculture of Carpathian Region of the NAAN of Ukraine

T.M. Ratoshniuk,

PhD in Economics, Senior Researcher, Leading Researcher of the Department of Agriculture, Crop Production and Elite Seed Production, Polissia Institute of Agriculture of the NAAS of Ukraine

V. Ratoshniuk,

Doctor of Agricultural Sciences, Senior Research Fellow, Deputy Director for Research and Innovation, Polissia Institute of Agriculture of the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine

ASSESSMENT OF INCOME AND SOURCES OF FINANCIAL RESOURCES OF TERRITORIAL COMMUNITIES UNDER MARTIAL LAW: REGIONAL FEATURES

В статті здійснено аналіз та оцінку доходів й джерел формування фінансових ресурсів територіальних громад Волинської області та України. Визначено динамічні тенденції збільшення доходів місцевих бюджетів протягом останніх чотирьох років. З'ясовано, що протягом досліджуваного періоду спостерігається зростання доходів місцевих бюджетів за рахунок зростання податкових та неподаткових надходжень. За результатами проведеного аналізу дійшли висновку, що територіальні громади виявили здатність ефективно реалізовувати стратегії розвитку, управляти доходами й видатками та збільшувати фінансові надходження навіть в умовах повномасштабної агресії. Доведено доцільність зміцнення фінансової стійкості та конкурентоспроможності територіальних громад досліджуваного регіону за рахунок: зростання інвестиційної привабливості території; оптимізації витратних процесів та мобілізації внутрішніх резервів,

пов'язаних з управлінням земельними ресурсами; стимулювання розвитку малого та середнього підприємництва; використання грантових програм, фандрейзингу та меценатської допомоги, а також запровадження податкових преференцій та зменшення фіскального тиску.

The article analyzes and evaluates the revenues and sources of financial resources of local communities in Volyn Oblast and Ukraine. It identifies dynamic trends in the growth of local budget revenues over the past four years. It has been found that during the period under review, local budget revenues have grown due to an increase in tax and non-tax revenues. Based on the results of the analysis, it was concluded that local communities have demonstrated the ability to effectively implement development strategies, manage revenues and expenditures, and increase financial revenues even in conditions of full-scale aggression. However, there is still room for expansion and strengthening of financial potential.

The feasibility of strengthening the financial stability and competitiveness of local communities in the region under study has been proven through: increasing the investment attractiveness of the territory; optimizing cost processes and mobilizing internal reserves related to land resource management; stimulating the development of small and medium-sized enterprises; using grant programs, fundraising, and patronage assistance; attracting support from international financial institutions and donors, as well as introducing tax preferences and reducing fiscal pressure. It has been established that the financial allocations of local authorities may vary depending on their unique circumstances, economic opportunities, and government policy. Thus, together, the general and special funds of territorial communities ensure diversity of financing and enable communities to effectively address common needs and specialized tasks aimed at developing and ensuring the well-being of the population. The results of the study can serve as a basis for the development of effective political and management strategies to improve local self-government conditions and support sustainable community development in the current environment.

Ключові слова: територіальні громади, доходи і видатки, бюджет; фінансова спроможність, воєнні умови, регіональні особливості.

Keywords: local communities, revenues and expenditures, budget; financial capacity, wartime conditions, regional characteristics.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. У наслідок децентралізаційних змін в Україні помітне переміщення вагомих владних функцій та матеріальних засобів від уряду до органів місцевого самоврядування. Це дало змогу громадам незалежно формувати та втілювати стратегії власного розвитку, зважаючи на унікальні особливості й запити окремих територій. У руслі цих трансформацій відбулося зміщення фінансових потоків, що наділило громади розширеним контролем над формуванням та розпорядженням власними коштами. Водночас, делегування фінансів потягло за собою посилення підзвітності місцевих адміністрацій щодо якості обслуговування та результативності роботи. Варто зазначити, що повномасштабне вторгнення росії 24 лютого 2022 року призвело до нерівномірності надходжень до місцевих бюджетів, наростання соціально-економічних викликів, збільшення матеріальних збитків та ін., що створює перешкоди для грамотного розпорядження фінансовими активами. В умовах воєнного стану простежується зміна у динаміці та структурі доходів і витрат місцевих бюджетів, і перед територіальними громадами безперервно виникають нові завдання, що вимагають коригування фінансового розподілу. В цій ситуації ключовими цілями постають мобілізація прихованих можливостей, раціоналізація видатків та гарантування відкритості у використанні гарантованих державних асигнувань. Тому, оцінка доходів та джерел формування фінансових ресурсів територіальних громад в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення України є критично важливим та актуальним

завданням для забезпечення сталого розвитку та економічної безпеки країни та її регіонів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Доходи і видатки бюджетів територіальних громад є предметом дослідження багатьох вітчизняних науковців. Монографія колективу вчених ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України» «Територіальні громади в умовах децентралізації: ризики та механізми розвитку», підготовлена за редакцією Кравціва В.С. та Сторонянської І.З., присвячена особливостям здійснення реформи адміністративно-фінансової децентралізації в Україні. Авторами детально проаналізовано сучасний інструментарій адміністративно-фінансової децентралізації в розрізі фіскальних інструментів формування доходів місцевих бюджетів, а також механізмів стимулювання економічної активності в територіальних громадах у таких сферах, як забезпечення зайнятості, ефективне управління власністю територіальних громад, просторове планування, використання природо-ресурсного потенціалу [8]. Пак Н.Т., Гось М.І. та Юсковець І.М. провели оцінку існуючих викликів, з якими стикаються територіальні громади в сучасній Україні. Автори, проаналізувавши реальні економічні, соціальні та політичні аспекти функціонування територіальних громад, виокремили значний вплив на їх розвиток таких факторів як економічна нестабільність, соціальні проблеми, наслідки війни тощо [4]. Павлович-Сенета Я.П. на основі проведеного дослідження адміністративно-правових засад економічного розвитку територіальних громад України запропонувала напрями зміцнення їх матеріальної та фінансової бази в умовах викликів, які спричинені введенням воєнного стану» [5]. Так, Пилипець С.І. та Любка В.В. детально розглянули фінансові аспекти функціонування сільських територіальних громад [6]. Довженко В.А., Першко Л.О та Сус Ю.Ю. обґрунтували рекомендації щодо планування фінансових ресурсів територіальними громадами з урахуванням викликів воєнного стану та можливостей повоєнного відновлення, шляхом аналізу впливу війни на фінансові ресурси громад, розгляду стратегій та інструментів планування фінансових ресурсів в умовах воєнного стану та обґрунтування

інноваційних фінансових інструментів для повоєнного відновлення [1]. Вважаємо, що тема формування доходів місцевих бюджетів та механізмів стимулювання економічної активності в територіальних громадах в умовах війни є важливою для наукової спільноти й соціуму загалом, виявляючи різні нюанси впливу військової агресії на реалізацію стратегій розвитку громад в умовах сучасних викликів.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета дослідження – аналіз та оцінка доходів й джерел формування фінансових ресурсів територіальних громад Волинської області та України в умовах воєнного стану. Теоретико-методологічною основою проведення досліджень слугували системно-синергетичний підхід та діалектичний метод пізнання проблем щодо формування фінансових ресурсів територіальних громад в умовах сучасних викликів, пов'язаних з військовою агресією. А також ряд спеціальних методів: абстрактно-логічний, зокрема прийоми індукції та дедукції, аналогії та співставлення, операціоналізації понять; метод теоретичного узагальнення та аналізу й синтезу; різноманітні прийоми економіко-статистичного методу (статистичне спостереження, порівняння, групування, табличний, графічний) та ін.

Виклад основного матеріалу дослідження. У наші дні, коли в українській державі продовжується фінансова децентралізація та реформування бюджетних процесів, що відбувається на тлі євроінтеграційних прагнень та триваючих воєнних дій, органам місцевого самоврядування відводиться ключова роль, адже вони є наріжним каменем системи державної влади. Величина віддачі від ресурсів, ефективність інвестицій, соціо-еколого-економічний розвиток регіонів – все це залежить ефективності функціонування створених в результаті децентралізаційних перетворень територіальних громад.

Результати здійснення адміністративної реформи на території Волинської області, показали підвищення зацікавленості органів місцевого самоврядування у збільшенні надходжень до місцевих бюджетів й пошуку резервів їх наповнення, покращення ефективності адміністрування податків і зборів тощо. Станом 1.01.2025 р. в області функціонує 54 територіальні громади, з яких 11 –

міські та 43 – сільські та селищні. Співвідношення бюджетних доходів та витрат сільських територіальних громад відображають можливості покращання соціально-економічного стан відповідних територій та їх потенціал до сталого соціо-еколого-економічного розвитку. Підсумовуючи результати проведення реформи децентралізації на Волині за період 2015-2024 рр., варто зазначити, що значна їх частина скористалась наданою інституційною спроможністю до ефективного самоврядування, незважаючи на різні перешкоди та відсутність досвіду роботи в умовах децентралізації.

В найбільшому за розміром Ковельському районі створено 23 територіальні громади, найчисельнішою є Луцька ТГ Луцького району, де проживає 241,9 тис. осіб. Результати щорічного моніторингу реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади, які відображені в Інформаційно-аналітичному дашборді «Бюджети територіальних громад України» [2], свідчать про те, що за період 2021-2024 рр. зросли надходження до місцевих бюджетів (табл. 1, рис. 1).

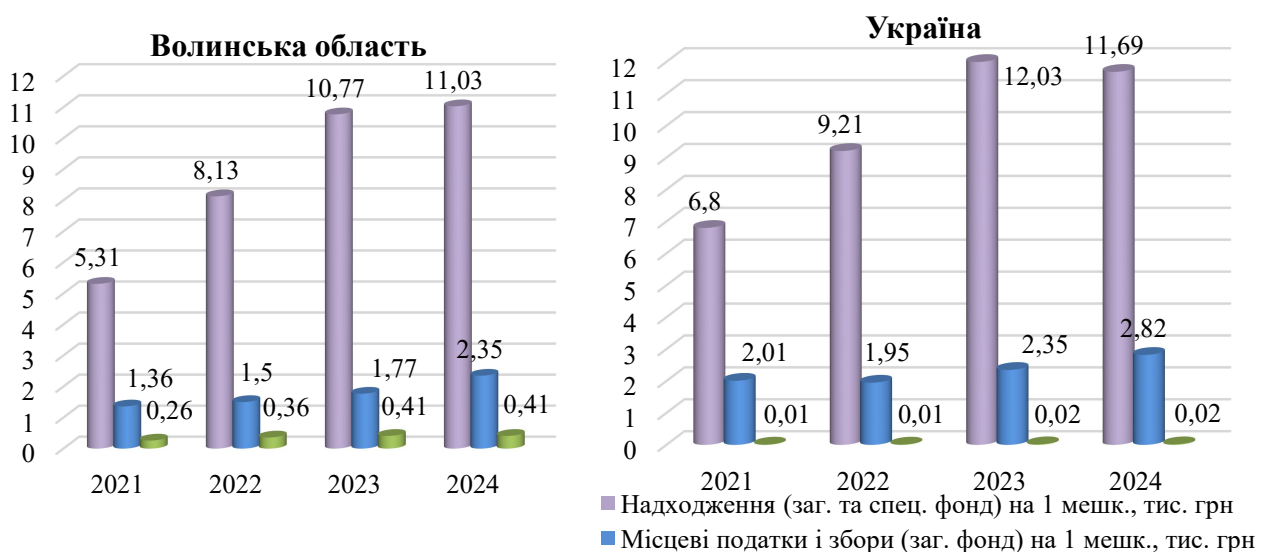
Таблиця 1. Динаміка надходжень до місцевих бюджетів в територіальних громадах Волинської області у 2021-2024 рр.

Показники	Роки				2024 р. до 2021 р.	
	2021	2022	2023	2024	+, -	%
Надходження (загальний та спеціальний фонд), всього, <i>млрд грн</i>						
- Україна	245,6	317,84	414,82	403,12	157,52	164,1
- Волинська область	5,48	8,30	11,00	11,27	5,79	в 2,1 р.
Надходження (загальний та спеціальний фонд) на 1 мешканця, <i>тис. грн</i>						
- Україна	6,80	9,21	12,03	11,69	4,89	171,9
- Волинська область	5,31	8,13	10,77	11,03	5,72	в 2,1 р.
Надходження (загальний фонд), всього, <i>млрд грн</i>						
- Україна	242,84	281,91	314,24	307,21	64,37	126,5
- Волинська область	5,44	7,42	8,43	8,46	3,02	155,5
Надходження (загальний фонд) на 1 мешканця, <i>тис. грн</i>						
- Україна	8,17	5,04	9,11	8,91	0,74	109,1
- Волинська область	5,28	7,26	8,25	8,28	3,00	156,8

Джерело: розраховано за даними [2].

Фінансові надходження до місцевих бюджетів (загальний та спеціальний

фонд) територіальних громад Волинської області, які формуються податкових та неподаткових платежів, а також місцевих податків і зборів, з розрахунку на 1 мешканця у 2024 р. склали 11,03 тис. грн, що на 5,72 тис. грн (у 2,1 рази) більше, ніж у 2021 р., попри складну ситуацію в країні, спричинену військовою агресією росії. Проте, цей показник на 0,66 тис. грн нижчий, ніж в середньому по Україні. Варто зазначити, що в середньому по ТГ країни надходження (загальний та спеціальний фонд) на 1 мешканця у 2024 році, зменшились на 0,34 тис. грн порівняно з 2023 роком.

Рис. 1. Динаміка надходжень до місцевих бюджетів в територіальних громадах Волинської області та України у 2021-2024 рр.

Джерело: побудовано за даними [2].

Якщо розглянути розмір надходжень до загального фонду у розрізі окремих територіальних громад, то найвищий показник в Боратинській ТГ – 29264 грн на 1 мешканця, а найнижчий – у Велимчинецькій – 2290 грн. Варто зазначити, що розмір громад за чисельністю має суттєвий вплив на формування дохідної частин. За розміром на Волині виокремлюють 4 групи громад з відповідними показниками надходжень до загального фонду (з розрахунку на 1 мешканця):

1. група (від 10 до 15 тис. осіб) – 10,18 тис. грн на 1 особу;
2. група (більше 15 тис. осіб) – 8,94 тис. грн на 1 особу;
3. група (від 5 до 10 тис. осіб) – 5,60 тис. грн на 1 особу;
4. група (до 5 тис. осіб) – 3,84 тис. грн на особу.

Вважаємо, що саме фінансовий аспект в аналізі результатів децентралізаційних перетворень є одним із найсуттєвіших, від якого, у великій мірі, залежить успішність функціонування та соціально-економічний розвиток територіальних громад. Наявність економічно активних суб'єктів підприємницької діяльності, достатня кількість кваліфікованого персоналу, розвинена промислова та соціальна інфраструктура – все це та багато іншого є основою для успішного розвитку громад. Показники, які характеризують фінансову віддачу території громад досліджуваного регіону наведені в табл. 2.

Таблиця 2. Фінансова віддача території в територіальних громадах Волинської області у 2021-2024 рр.

Показники	Роки				2024 р. до 2021 р.	
	2021	2022	2023	2024	+, -	%
Фінансова віддача території, тис. грн						
- Україна	437,76	508,20	566,47	553,79	116,03	126,5
- Волинська область	268,19	365,52	415,46	416,67	148,48	155,4
Фінансова віддача території на 1 мешканця, грн						
- Україна	0,01	0,01	0,02	0,02	0,01	в 2,0 р.
- Волинська область	0,26	0,36	0,41	0,41	0,15	157,6
Волинська область до показника фінансової віддачі з розрахунку на 1 мешканця по Україні, грн (+,-)	0,25	0,35	0,39	0,39	х	х

Джерело: розраховано за даними [2].

Фінансова віддача території – це показник, який обчислюється як співвідношення надходжень загального фонду до території громади: у 2024 р. в ТГ Волинської області він склав 416,67 тис. грн на км², що на 148,48 тис. грн вище, ніж у 2021 р., проте, на 137,12 тис. грн нижче середнього значення по Україні. Показник розміру фінансової віддачі з розрахунку на 1 мешканця на Волині вищий, ніж по Україні протягом 2021-2024 рр. Місцеві податки і збори (табл. 3) залежать від ставок, встановлених Податковим кодексом України, об'єкта оподаткування, порядку справляння та наданих податкових пільг.

Частка власних доходів територіальних громад Волинської області у загальному обсязі надходжень в 2024 р. склали 58 %. В середньому по Україні цей показник становить 69,2 %, що свідчить про необхідність наділення

досліджуваних ТГ більшими ресурсами та мобілізацію їх внутрішнього виробничо-ресурсного потенціалу, в т.ч. земельних ресурсів.

Таблиця 3. Місцеві податки і збори у територіальних громадах Волинської області у 2021-2024 рр.

Показники	Роки				2024 р. до 2021р.	
	2021	2022	2023	2024	+, -	%
Місцеві податки і збори (загальний фонд), <i>млрд. грн</i>						
- Україна	72,53	67,40	80,93	97,34	24,81	134,2
- Волинська область	1,40	1,53	1,80	2,40	1,00	171,4
Місцеві податки і збори (загальний фонд) на 1 мешканця, <i>тис. грн</i>						
- Україна	2,01	1,95	2,35	2,82	0,81	140,3
- Волинська область	1,36	1,50	1,77	2,35	0,99	172,8
Волинська область до показника місцевих і зборів з розрахунку на 1 мешканця по Україні, <i>грн (+, -)</i>	-0,65	-0,45	-0,58	-0,47	х	х

Джерело: розраховано за даними [2].

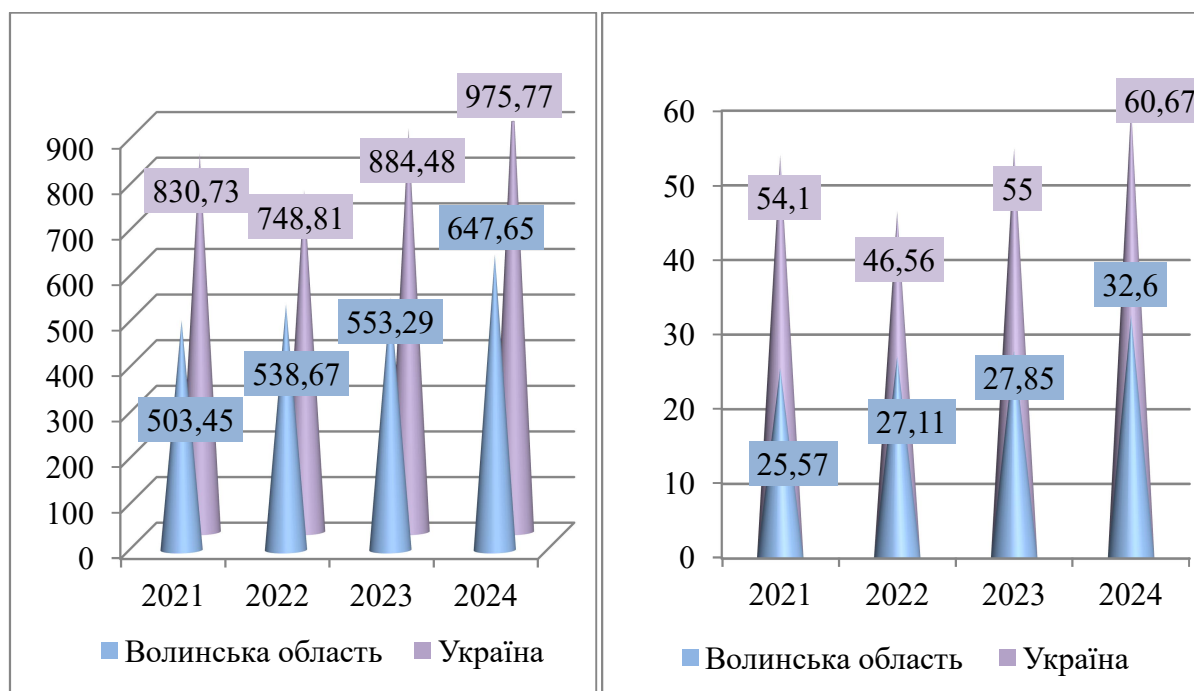
Незважаючи на окремі преференції та звільнення від плати за землю, позитивним є те, що більшість орендарів (фізичних та юридичних осіб) територіальних громад Волині продовжують сплачувати гроші до місцевих бюджетів та тим самим підтримувати місцеве самоврядування, яке переживає складні часи, як і вся країна та бізнес загалом, про що свідчать дані табл. табл. 4 та рис. 2.

Земельні угіддя мають безперечні переваги у якості стабільного ресурсу наповнення бюджетів громад, оскільки піддаються чіткому обліку, що створює умови для точного визначення суми податкового зобов'язання. Втім, як свідчать результати дослідження, на сьогодні резерви збільшення надходжень плати за землю до бюджетів громад Волинської області використані не повною мірою, що вимагає від органів місцевого самоврядування застосування системного підходу до управління земельними ресурсами, і, як наслідок, збільшення їх фіскальної віддачі.

Таблиця 4. Плата за землю та дохідність земель у територіальних громадах Волинської області в 2021-2024 рр.

Показники	Роки				2024 р. до 2021 р.	
	2021	2022	2023	2024	+, -	%
Плата за землю (загальний фонд),						
- Україна, млрд грн	30,01	25,83	30,51	33,66	3,65	112,2
- Волинська область, млн грн	518,79	550,17	565,10	661,48	142,69	127,5
Плата за землю на 1 мешканця, грн						
- Україна	830,73	748,81	884,48	975,77	145,04	117,5
- Волинська область	503,45	538,67	553,29	647,65	144,20	128,6
Волинська область до показника плати за землю з розрахунку на 1 мешканця по Україні, грн (+,-)	-327,28	-210,14	-331,19	-328,12	х	х
Дохідність земель 1 громади (загальний фонд), тис. грн						
- Україна	54,10	46,56	55,00	60,67	6,57	112,1
- Волинська область	25,57	27,11	27,85	32,60	7,03	127,5
Дохідність земель 1 громади (загальний фонд), на 1 мешканця, грн						
- Україна	0,001	0,001	0,002	0,002	0,001	в 2,0 р.
- Волинська область	0,025	0,027	0,027	0,032	0,007	128,0

Джерело: розраховано за даними [2].

Плата за землю, на 1 мешканця, грн

Дохідність земель 1 громади (заг. фонд, тис. грн)

Рис. 2. Плата за землю та дохідність земель у територіальних громадах Волинської області та України в 2021-2024 рр.

Джерело: побудовано за даними [2].

В середньому у 2024 р. дохідність земель 1 громади (загальний фонд) території Волинської області склала 32,60 тис. грн, що на 7,03 тис. грн (27,5 %) більше, ніж у 2021 р., проте на 28,07 тис. грн менше, ніж в середньому по Україні. Вище наведений показник характеризує фінансову ефективність управління земельними ресурсами у громадах та роль плати за землю у наповненні місцевих бюджетів досліджуваного регіону і свідчить про невикористані резерви й цьому напрямку. Напрямами вдосконалення орендних земельних відносин на рівні територіальних громад як Волині, так і України в цілому, мають бути:

- ✓ розробка і практична реалізація в кожній місцевій громаді територіальних геопорталів;
- ✓ термінові повноцінні земельнокадастрові роботи сукупно з нормативною грошовою оцінкою агроземель на всій території України;
- ✓ надання місцевому самоврядуванню права на припинення дії такої орендної угоди відносно сільськогосподарських угідь а також права на застосування штрафів у випадку виявлення фактів нецільового або неефективного їх використання;
- ✓ фіксація ставок плати за оренду державних та комунальних земель у Податковому кодексі України, або ж виключення плати за оренду землі державної і комунальної власності зі складу податкової системи України.

Оцінка дохідної частини формування місцевих бюджетів Волинської області свідчить про ефективність фінансової децентралізації, яка в перспективі може стати підґрунтям для забезпечення умов подальшого розвитку соціально-економічного потенціалу територій ТГ досліджуваного регіону.

Звісно, левову частку в трансфертах займають саме цільові трансфerti (субвенції), що свідчить про значну залежність місцевих бюджетів від цільових трансфертів з державного бюджету та низьку автономність щодо розпоряджання коштами, отриманими з державного бюджету, адже субвенції мають цільовий характер та не дають змоги ОМС вільно розпоряджатися такими коштами і знижує самостійність місцевих бюджетів.

Нині система горизонтального вирівнювання бюджетів в Україні спрямована на забезпечення фінансової спроможності територіальних громад

шляхом перерозподілу ресурсів між регіонами з різним рівнем доходів. Вона базується на принципах солідарності та справедливості, дозволяючи громадам з меншими надходженнями отримувати підтримку для фінансування базових потреб і розвитку.

Система горизонтального вирівнювання бюджетів в Україні складається з двох основних елементів: реверсної дотації, яка передбачає перерахування коштів від фінансово спроможних громад до державного бюджету, та базової дотації, яка спрямовується менш забезпеченим громадам для підтримки їх фінансової стабільності (табл. 5).

Таблиця 5. Розмір базової та реверсної дотації (загальний фонд) у територіальних громадах Волинської області в 2021-2024 рр.

Показники	Роки				2024 р. до 2021 р.	
	2021	2022	2023	2024	+, -	%
Базова дотація (загальний фонд), всього						
- Україна <i>млрд грн</i>	13,67	14,54	27,08	18,78	5,11	137,4
- Волинська область, <i>млн. грн</i>	712,65	754,82	1080,0	656,68	-55,97	92,1
Базова дотація (загальний фонд) на 1 мешканця, <i>грн</i>						
- Україна	378,27	421,58	785,13	544,40	166,13	143,9
- Волинська область	691,57	739,04	1060,00	642,95	-48,62	92,9
Волинська область до показника базової дотації з розрахунку на 1 мешканця по Україні, <i>грн</i> (+,-)	313,3	317,46	274,87	98,55	x	x
Реверсна дотація (загальний фонд), всього						
- Україна <i>млрд грн</i>	8,99	1,33	14,86	0,00	-8,99	x
- Волинська область, <i>млн грн</i>	175,70	23,78	497,26	0,00	-175,7	x
Реверсна дотація (загальний фонд) на 1 мешканця, <i>грн</i>						
- Україна	248,76	38,56	430,86	0,00	-248,76	x
- Волинська область	170,50	23,29	486,87	0,00	-170,50	x
Волинська область до показника реверсної дотації з розрахунку на 1 мешканця по Україні, <i>грн</i> (+,-)	-78,26	-15,27	56,01	0,00	x	x

Джерело: розраховано за даними [2].

Розмір базової дотації (загальний фонд) в територіальних громадах Волинської області у 2024 р. склав 642,95 грн на 1 мешканця, що на 48,62 грн (7,1 %) менше, ніж у 2021 р. та на 417,05 грн менше, ніж у 2023 році. В середньому по Україні у 2024 році цей показник становив лише 544,90 грн. У 2024 році найбільший розмір базової дотації на Волині отримали Камінь-Каширська – 84593,9 тис. грн та Любешівська (48124,3 тис. грн) територіальні громади.

Як відомо у 2024 році було тимчасово припинено вилучення реверсної дотації. Таке рішення вже призвело до дестабілізації механізму бюджетного вирівнювання. На думку експертів, такий підхід не має аналогів у міжнародній практиці, адже інструмент вилучення є невід’ємною частиною систем горизонтального вирівнювання [3]. У разі відмови від вилучень цей інструмент фактично трансформується у механізм додаткового фінансування, що суперечить його основній меті та підриває принципи, закладені в Концепції реформи децентралізації 2014 року. Усі мешканці територіальних громад України повинні мати рівний доступ до якісних публічних послуг, незалежно від того, чи знаходяться їхні громади поблизу атомних електростанцій, водосховищ, портів або підприємств видобувної галузі, які забезпечують високий рівень податкоспроможності. Це підкреслює важливість справедливого розподілу ресурсів між громадами для гарантування рівних можливостей для розвитку та забезпечення базових потреб кожного громадянина [3].

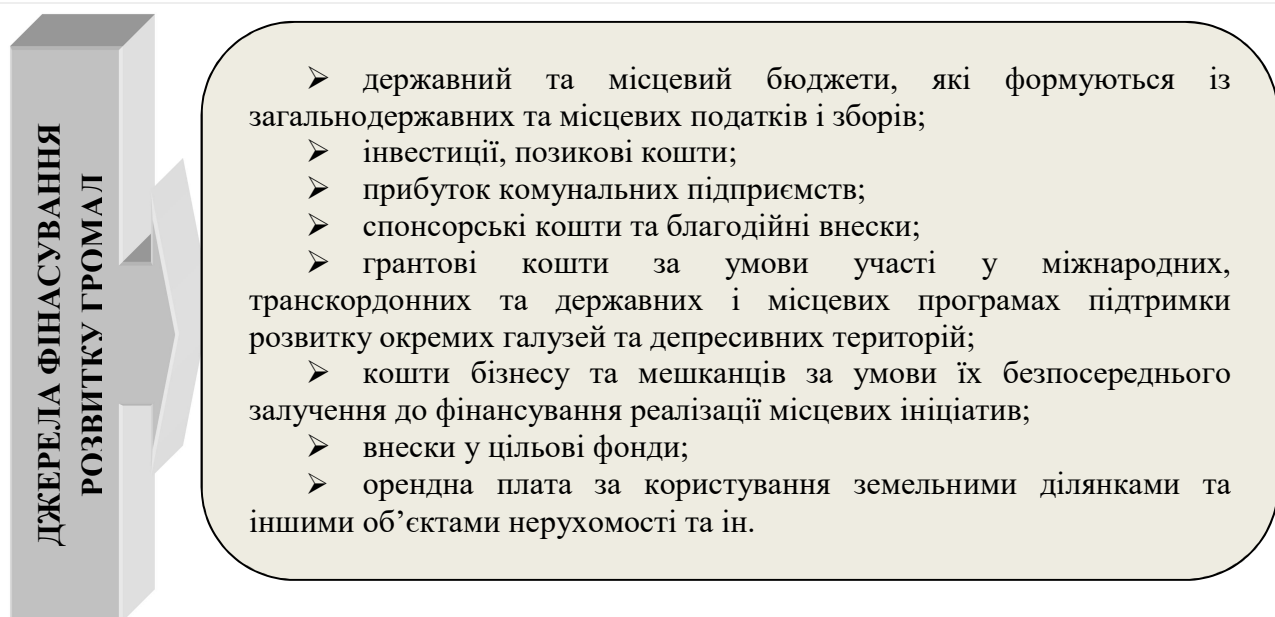
Варто відзначити, що дохідна частина місцевих бюджетів ТГ досліджуваного регіону нині не відповідає обсягу запланованих видатків, саме тому міжбюджетні трансферти стають важливими інструментами забезпечення їх сталого розвитку (табл. 6).

Таблиця 6. Офіційні трансферти (загальний фонд) та їх динаміка у територіальних громадах Волинської області в 2021-2024 рр.

Показники	Роки				2024 р. до 2021 р.	
	2021	2022	2023	2024	+, -	%
Офіційні трансферти (загальний фонд), всього, <i>млрд грн</i>						
- Україна	112,23	99,02	121,40	139,08	26,85	123,9
- Волинська область	4,35	4,11	4,37	4,74	0,39	108,9
Офіційні трансферти (загальний фонд) на 1 мешканця, <i>тис. грн</i>						
- Україна	3,11	2,87	3,52	4,03	0,92	129,6
- Волинська область	4,22	4,02	4,28	4,64	0,42	109,9
Волинська область до показника офіційних трансфертів з розрахунку на 1 мешканця по Україні, <i>грн (+,-)</i>	1,11	1,15	0,76	0,61	x	x

Джерело: розраховано за даними [2].

Налагоджена система трансфертних перерахувань дає змогу збалансувати міжбюджетні відносини в разі виникнення дефіциту в бюджетах територіальних громад за їх низької платоспроможності. Як відомо, розвиток громад є фінансовомістким процесом, що потребує значних матеріально-грошових затрат та їх акумуляції, контролю за належним витрачанням коштів, спрямованих на здійснення соціальних програм, інноваційно-інвестиційних проєктів й природоохоронних та культурно-освітніх заходів. Загальновизнано, що фінансове забезпечення розвитку громад може здійснюватися у трьох формах: самофінансування, кредитування й зовнішнє фінансування (рис. 3).

Рис. 3. Джерела фінансового забезпечення розвитку громад

Джерело: сформовано авторами.

Вважаємо, що покращити ресурсне забезпечення життєдіяльності громад Волинської області та України в цілому з урахуванням викликів воєнного стану та можливостей повоєнного відновлення, стане можливим за рахунок закріплення за місцевими бюджетами стабільних джерел доходів та розширення їх дохідної бази на законодавчих засадах. Саме бюджетна та фінансова політика є важливими інструментами економічного механізму реалізації стратегії сталого розвитку регіонів.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі. За результатами проведеного дослідження виявлено низку фінансових проблем забезпечення сталого розвитку територій Волинської області: *по-перше*, існує значна фінансова залежність більшості, насамперед сільських територіальних громад, від міжбюджетних трансфертів; *по-друге*, в окремих територіальних громадах відсутній реальний вплив на обсяги власних доходів до бюджету; *по-третє*, часто спостерігається неефективне використання власного виробничо-ресурсного потенціалу, що призводить до дефіциту бюджету; *по-четверте* значна диференціація територіальних громад за рівнем бюджетної забезпеченості залежно від територіального розміщення (приміські та ті, які знаходяться в так званій «поліській глибинці») та ін.

В контексті даного дослідження варто зазначити, що провадження принципів та вимог бюджетного федералізму, сталого соціально-орієнтованого розвитку регіонів як багатофункціональної системи, врахування та реалізація місцевих ініціатив територіальних громад у практику державної системи управління надасть кожній місцевій громаді можливості розпоряджатися наявним її території природним, виробничо-ресурсним та людським потенціалом з урахуванням викликів воєнного стану та можливостей повоєнного відновлення.

Література

1. Довженко В.А., Першко Л.О., Сус Ю.Ю. Планування фінансових ресурсів територіальних громад в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення України. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*. 2024. № 13. URL: https://reicst.com.ua/pmtl/issue/view/issue_13_2024. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2024-13-02-02>.
2. Інформаційно-аналітичний дашборд «Бюджети територіальних громад України». URL: <https://decentralization.gov.ua/news/14281?page=3>. (дата звернення 1.02.2026 р.).
3. Онищук І. Аналіз реверсної дотації на 2025 рік: експертний огляд. URL: <https://decentralization.ua/news/18921> (дата звернення 3.02.2026 р.).
4. Пак Н.Т., Гось М.І., Юсковець І.М. Територіальні громади: виклики сьогодення. *Молодий вчений*. 2024. № 2 (126). С. 46-50. URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/6122/5990>. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2024-2-126-11>
5. Павлович-Сенета Я.П. Адміністративно-правові передумови для економічного розвитку об'єднаних територіальних громад в умовах воєнного стану. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»* / голов. ред.: Ю. М. Бисага; ДВНЗ «УжНУ» Ужгород, 2022. № 2. С. 222-226. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/261888/258273>. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.02.42>.
6. Пилипець С.І., Любка В.В. Фінансові аспекти сільських територіальних громад: сучасний стан. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Економіка*. 2024. Випуск 1(63). С. 116-120. URL: <http://visnyk-ekon.uzhnu.edu.ua/article/view/303246>. DOI: [https://doi.org/10.24144/2409-6857.2024.1\(63\).116-120](https://doi.org/10.24144/2409-6857.2024.1(63).116-120).
7. Ратошнюк Т.М., Соколова А.О. Сучасний стан та оцінка конкурентоспроможності об'єднаних територіальних громад: регіональний

аспект. *Вісник аграрної науки*. 2021. № 7. С. 67-75. DOI: <https://doi.org/10.31073/agrovisnyk202107-08>.

8. Територіальні громади в умовах децентралізації: ризики та механізми розвитку: монографія / за ред. Кравціва В.С., Сторонянської І.З. Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України, 2020. 531 с. (Серія «Проблеми регіонального розвитку»). URL: <https://ird.gov.ua/irdp/p20200001.pdf> (дата звернення 2.02.2026).

References

1. Dovzhenko, V.A. Pershko, L.O. and Sus, Y.Y. (2024), “Planning of financial resources of territorial communities in conditions of martial law and post-war reconstruction of Ukraine”, *Problems of modern transformations*. Series: law, public management, and administration, vol. 13. <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2024-13-02-02>.

2. Decentralization (2025), “Information and analytical dashboard “Budgets of territorial communities of Ukraine”, available at: <https://decentralization.gov.ua/news/14281?page=3> (Accessed 01 February 2026).

3. Onyshchuk, I. (2024), “Analysis of reverse subsidies for 2025: expert review”, available at: <https://decentralization.ua/news/18921> (Accessed 03 February 2026).

4. Pak, N.T., Hos, M.I. & Yuskovets, I.M. (2024), “Territorial communities: challenges of today”, *Young scientist*, vol. 2 (126), 46-50. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2024-2-126-11>.

5. Pavlovych-Seneta, Ya.P. (2022), “Administrative and legal prerequisites for the economic development of united territorial communities under martial law”, *Electronic scientific publication “Analytical and comparative jurisprudence”*, vol. 2. available at: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/261888/258273> (Accessed 03 February 2026). DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.02.42>.

6. Pylypets, S. I., & Liubka, V. V. (2024), “Financial aspects of rural communities: current status”, *Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Economics*

Series, vol. 1 (63), pp. 116-120. DOI: [https://doi.org/10.24144/2409-6857.2024.1\(63\).116-120](https://doi.org/10.24144/2409-6857.2024.1(63).116-120).

7. Ratoshniuk, T.M. & Sokolova, A.O. (2021), “Current status and assessment of the competitiveness of amalgamated territorial communities: regional aspect”, *Bulletin of Agricultural Science*. vol. 7, pp. 67–75. DOI: <https://doi.org/10.31073/agrovisnyk202107-08>.

8. Kravtsiv, V. S. and Storoniants'ka, I. Z. (2020), *Terytorialni hromady v umovakh detsentralizatsii: ryzyky ta mekhanizmy rozvytku* [Territorial communities in conditions of decentralization: risks and mechanisms of development], DU “Instytut rehionalnykh doslidzhen imeni M.I. Dolishnoho NAN Ukrainy”, Lviv, Ukraine, Available at: <https://ird.gov.ua/irdp/p20200001.pdf> (Accessed 02 February 2026).

Отримано редакцією журналу / Received: 05.02.26

Прорецензовано / Revised: 11.02.26

Схвалено до друку / Accepted: 19.02.26